

Krikoris Balakyan'ın Anıları: *Ermenilerin Golgothası*¹

Dr. Doğanay ERYILMAZ²

Özet: Çalışmanın amacı, Ermeni din adamı olan Krikoris Balakyan'ın Birinci Dünya Savaşı yıllarında yaşadıklarını aktardığı anılarını incelemektir. Yazar, Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı sırada eğitim amaçlı olarak bulunduğu Almanya'daki izlenimlerini anılarına yansıtmaktadır. Ayrıca, Sevk ve İskân Kanunu kapsamında tutuklanarak Çankırı'ya gönderilen Balakyan, Osmanlı arşiv belgelerinde bulunan bilgilere aykırı olarak Der Zor'a gönderildiğini iddia etmektedir. Tüm bu anlatılar içerisinde, Balakyan, Türkleri zalim, barbar, beceriksiz ve yağmacı olarak göstererek olumsuz bir imge yaratmaktadır. Ancak bu imgeyi yaratırken başvurduğu hikâyeler, kesinlikle Balakyan'ın tanıklık etmediği olayların anlatılarından ibarettir. Dolayısıyla, Balakyan'ın Ermenilerin Golgothası adını verdiği anıları, mağdur Ermeni ve olumsuz Türk imgesi yaratmaya güdümlü bir eser olarak değerlendirilebilir.

Anahtar kelimeler: Krikoris Balakyan, Ermenilerin Golgothası, Sevk ve İskân Kanunu, Birinci Dünya Savaşı, Ermeni imgesi, Türk imgesi

Abstract: The aim of this work is to examine the First World War memories of the Armenian cleric Krikoris Balakyan. The author reflects his impressions of Germany, where he was for educational

¹ Bu bildiri, Doğanay Eryılmaz'ın Prof. Dr. Birsen Karaca danışmanlığında hazırladığı "Edebiyatta Birinci Dünya Savaşı/Fransız, Türk ve Ermeni Literatürlerinde Birinci Dünya Savaşı Anıları" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

² Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kafkas Dilleri ve Kültürleri Bölümü Ermeni Dili ve Kültürü Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

Krikoris Balakyan'ın Anıları: Ermenilerin Golgothası

purposes during the beginning of the First World War. Moreover, Balakyan, who was arrested and sent to Çankırı within the scope of the Relocation and Resettlement Law, has claims to have been sent to Deir ez-Zor as opposed to the information contained in Ottoman archive documents. Within these memories, Balakyan creates a negative image by showing Turks as cruel, barbarian, incompetent and looting. However, the stories that he refers for creating this image are absolutely nothing more than the narratives of events that Balakyan does not witness. Therefore, Balakyan's Armenians Golgotha can be regarded as a work aimed at creating a victim image for Armenians and a negative image for Turks.

Keywords: Krikoris Balakyan, Armenians Golgotha, Relocation and Resettlement Law, First World War, Armenian image, Turkish image.

Bu çalışmanın amacı, Ermeni Apostolik Kilisesi Piskoposu Krikoris Balakyan'ın Ermeni Golgothası adı ile yayımlanan anılarının incelenmesidir. Bu anıları incelememizin iki temel nedeni vardır: Bunlardan birincisi kitabın adının yaptığı çağrışımdır. Golgotha (Calvaria), Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği tepenin adıdır ve İsa Peygamberin çektiği insani çilelerden sonra yeniden dirilişini temsil etmektedir. Dolayısıyla eserin adı, yazarın da eser içerisinde sürekli olarak tekrarladığı “Ermeniliğin büyüleyici yeniden doğuşunu” görme isteğini vurguluyor. Ermeni Golgothası'nı incelememizin ikinci nedeni ise, Birinci Dünya Savaşı sırasında meydana gelen olayları yakından takip etmiş, hatta savaşın hemen öncesinde dinî kimliği ile Berlin'deki gelişmeleri bizzat gözlemlemiş olan Balakyan'ın tanıklıklarının, bizi Ermenilerin Birinci Dünya Savaşı algılarını ve savaştan beklentilerini analiz etmemizi sağlayacak bilgilere ulaştıracığı düşüncesidir.

Ermeni Golgothası yazarının biyografik verileri bize, Balakyan hakkında önemli bir detay vermektedir: Krikoris Balakyan, Talat Paşa'nın katili Sogomon Tehleryan'ın 1921 yılında Berlin'de yapılan duruşmasına tanık olarak katılmış ve Tehleryan'ın serbest kalmasında rol almıştır. Stephan Boghossian'ın belirttiğine göre, bu tanıklığın ardından Balakyan Avrupa'da bir Ermeni Apostolik

Dr. Doğanay ERYILMAZ

Kilisesi piskoposluk bölgesi kurmakla görevlendirilerek episkoposluğa yükseltilmiştir. Bu detay ve Golgotha (Calvaria) tepesinde Hristiyanların peygamberi Hz. İsa'nın maruz kaldığı işkenceye yapılan gönderme, Balakyan'ın anılarının propaganda amaçlı kaleme alındığı çıkarımına zemin hazırlıyor.

Krikoris Balakyan (1875-1934), Birinci Dünya Savaşı başladığında Almanya'da dinî eğitim aldığını belirtmektedir. Savaş başladıktan sonra vatandaşı olduğu Osmanlı Devleti'ne geri dönmüştür. Balakyan'ın bundan sonraki yaşantısı Prof. Dr. Yusuf Sarınoy, Teotoros Lapçincioyan (Teodik) ve Nesim Ovadya İzrail'in çalışmalarında farklı biçimlerde anlatılmaktadır. Ermeni Golgothası'nda 24 Nisan 1915 tarihinde yayımlanan genelge kapsamında tutuklanarak Çankırı'ya gönderildiğini belirten Balakyan'ın adı, Sarınoy'ın ve Teodik'in çalışmalarında verilen ve söz konusu tarihte İstanbul'daki tutuklamalara ilişkin hazırlanmış listelerde bulunamamıştır. Ancak, yine Sarınoy'ın çalışmasında Balakyan'ın sürgün olarak Çankırı'da bulunduğu doğrulanmaktadır. Balakyan kitabında Çankırı'dan sonra Der Zor'a gitmek üzere yola çıkarıldığını, ancak Halep'te kaçmayı başardığını belirtmektedir. Bu durum, Ermeni Golgothası adlı kitabı kaynak olarak kabul eden Nesim Ovadya İzrail tarafından doğrudan aktarılırken, Prof. Dr. Yusuf Sarınoy'ın Osmanlı arşiv belgelerinden hareketle kaleme aldığı çalışmasında Balakyan'ın "İzmit yoluyla Ermişe Manastırı'na gönderildiği" belirtilmektedir. Andığımız kaynaklarla Balakyan'ın verdiği bilgiler arasındaki çelişki, yalnızca yazarın kendi biyografisiyle sınırlı değil, Balakyan'ın Ayaş'a ve Çankırı'ya gittiklerini söylediği kişilerle ilgili bilgilerin de uyuşmadığı söz konusu listeler karşılaştırıldığında net bir şekilde görülebilmektedir. Tüm bu verilerden hareketle Balakyan'ın (Çankırı'ya nasıl ve ne zaman gittiği de dâhil olmak üzere) Çankırı'ya gönderilmesi ile Fransa'ya gitmesi arasındaki yaşantısının kesin olarak bilinmediği söylenebilir. Yazarın yaşam öyküsünün devamı ile ilgili bilgiler, Stephan Boghossian'ın Marsilya'daki Ermeni topluluğu ile ilgili çalışmasında ayrıntılı bir şekilde verilmektedir. Söz konusu çalışmada, Balakyan'ın Birinci

Krikoris Balakyan'ın Anıları: Ermenilerin Golgothası

Dünya Savaşı'ndan sonra Manchester'daki Holy Trinity Kilisesinde papazlık yaptığı, episkoposluğa yükseltildikten sonra ise görevi dolayısıyla Avrupa'nın çeşitli bölgelerine gittiği, son olarak 1927 yılında Marsilya'ya gelerek Surp Harutyun Şapelinde din adamlığı görevini sürdürdüğü ve 1934 yılında Marsilya'da öldüğü bilgisi verilmektedir.

Krikoris Balakyan'ın anılarının yayımlanmış olan nüshalarıyla ilgili veri ve tarihlerde de göz ardı edilmemesi gereken çelişkiler var. Ermeni Golgothası, ilk kez 1922 yılında Viyana'da Ermeni Mihitarist Mektebi tarafından yayımlanmıştır. Bu tarihte yayımlanan eser, 3 ana bölüm ve 35 alt bölümden oluşmaktadır ve toplam 390 sayfalık bir hacme sahiptir. Eserin özgün metni Ermenicedir. Türkçe çevirisi ise Ermenilerin Golgothası adı altında 2014 yılında Belge Yayınları tarafından tek cilt halinde yayımlanmıştır. Söz konusu çevirinin Giriş bölümünde Krikoris Balakyan'ın ikinci kuşak yeğeni olan yazar Peter Balakyan, kitabın iki bölümden oluştuğunu, 1922 baskısının sadece birinci bölümü içerdiğini ve yazarının ölümünden sonra, 1956'da kız kardeşinin evinde ikinci cildin bulunduğu bilgisini vermektedir. Peter Balakyan ayrıca söz konusu cildin 1959 yılında Paris'te Ermeni Genel Yardımlaşma Derneği'nin desteğiyle basıldığı bilgisini de veriyor. Ancak, Ermeni Golgothası adlı eserin ikinci cildinin Ermenice nüshasını bulamadığımızı belirtmekte fayda görüyoruz.

Ermeni Golgothası, olgusal anıların niteliğine uygun olarak birinci tekil şahıs anlatıcı tarafından aktarılmaktadır. Ancak, Balakyan'ın hayatı hakkında edindiğimiz bilgilerin birbiriyle çelişmesi nedeniyle anlatıcının yazarla örtüşüp örtüşmediği konusunda yorum yapamıyoruz. Ermeni Golgothası'nda olaylar, öznel anlatıcı konumuyla içten dışa anlatı açısı kullanılarak aktarılmaktadır. Sunuş biçimi olarak yorum, tasvir ve iç monolog kullanılmıştır ve eserin tamamında Türklere karşı eleştirel bir anlatım tutumu hâkimdir. Söz konusu metinsel özellikleri bir alıntıyla örnekleyelim:

“Başımız önde ve dertli bir şekilde hükûmet binasından dışarı çıktık, şaşırmıştı, hükûmetin bu emriyle kurtulmuş

Dr. Doğanay ERYILMAZ

muyduk yoksa ölmüş müydük, bunu bilmiyorduk, özellikle her yerde kan akarken, yolculuk yapmak mümkün müydü? Tek tesellimiz, ayrılan arkadaşlarımız gibi ölümün an meselesi olmaması, başka bir gündem sorunu olarak ötelenmesi ve kurtuluşumuz üzerinde düşünmeye daha zamanımız olmasıydı...”

Kitaptaki anlatılar, Temmuz 1914 ile Nisan 1916 arasındaki olayları kapsar. Dolayısıyla anlatılan zaman 21 aylık süreyi kapsamaktadır ve anlatılan zamanla anlatım zamanı örtüşmektedir.

Eserin ilk bölümlerinde anlatıcı Balakyan, Berlin’dedir ve Birinci Dünya Savaşı başlamak üzeredir. Bu bölümlerde anlatıcı, dönemin gazetelerinde çıkan haberler hakkında bilgi vermektedir:

“Berlin’in büyük ve küçük tüm gazeteleri daha 27 Temmuz’da Rusya’ya karşı tehdit edici bir dil kullanmaya başlamışlardı. Avusturya-Macaristan ile Rusya’nın savaşı durduğunda, Almanya’nın içtenlikle müttefikine karşı kutsal vazifesini yerine getirmesi gerektiğini açık bir şekilde ilan ediyorlardı. Başkentte halk, artık Rusya’ya karşı bir savaşı kaçınılmaz görmeye başlamıştı.”

Bu görüşlere karşı, anlatıcının gözlemlemek üzere katıldığını belirttiği ve Sosyal Demokrat Partisi Berlin Örgütü tarafından düzenlenen savaş karşıtı toplantılarda ve eylemlerde ise, Ruslara ya da Fransızlara karşı yapılacak bir savaşın Avrupa uygarlığına yakışmayacağı vurgulanmaktadır:

“Berlin’in Sosyalist Partisi, 28 Temmuz’da akşam saat 8 ½’te başkentin 27 farklı toplantı salonunda eşzamanlı olarak savaş karşıtı dev bir miting düzenledi. Alman halkının örgütlenmiş işçi sınıfının psikolojisini ve zihniyetini yakından incelemeye elverişli bu tarihsel fırsatı elden kaçırmak istemediğimden, aynı gün tam yarım saat öncesinde, kaldığım binaya çok yakın olan Scharlottenburg’daki “Volkhaus” denilen büyük toplantı salonuna gittim. (...) Reichstag’ın (Alman parlamenter) sosyalist konuşmacı üyesinin söylediği düşüncelerin özeti

Krikoris Balakyan'ın Anıları: Ermenilerin Golgothası

aşağıdaki gibiydi: ‘Biz savaş istemiyoruz, çünkü şimdiki yüzyılda böyle bir savaş Avrupa medeniyetinin ayıbıdır. (...) Biz, işçi halkın büyük kitlesi olarak, kapitalistlerin ve silah üreticilerinin büyük fabrikalarının bizi sömürmelerini ve bizim cesetlerimizin üzerinde basarak kendilerine yeni milyonlar edinmelerini affetmeyeceğiz. Hayır, bizim savaşmamız gerekmiyor; Avusturya-Macaristan, bağımsız küçük Sırbistan'ı nedensizce ezmeyi başarsın diye niçin savaşalım? (...) Savaş istemiyoruz; kendisi Saraybosna'nın suçundan daha da büyük bir kötülük yapmak isteyerek, bir kişinin ölümüne karşı, tüm Avrupa'yı topyekûn bir savaşın eşi benzeri görülmemiş felaketlerine ve katliamlarına sürüklemek ve cezalandırmak isteyen Avusturya-Macaristan'ın maşası olmak istemiyoruz.’

Tüm bu karşıt fikirlere rağmen Almanya'da savaş büyük bir coşkuyla başlar. Kısa sürede Paris'in Almanlar tarafından alınacağı inancından kaynaklanan bu coşku İngiltere'nin Almanya'ya savaş ilan etmesinin ardından yerini karamsarlığa bıraksa da bu durumun savaşın uzamasından başka bir işe yaramayacağı inancı sürmektedir.

“Birçok genç asker, sevdiklerinden zarflara ‘Zentral-Postlager Paris’ [Sentral-Postlakırnd Pariz] yani Paris Postanesi adresini yazmayı unutmamalarını isteyerek savaşa gidiyordu. Bu şekilde, katliamın başyazarları, bir gezideymiş gibi, 2 Eylülde, Sedan Savaşı'nın yıldönümü olan gün kesinlikle Paris'te bulunmaları gerektiğine inandırmıştı onları. Fakat Alman hükûmetinin başkentinde halkın hayal kırıklığı büyük oldu; savaş ilanının beşinci gününde İngiltere aniden Almanya'ya savaş ilan edince, coşkuyu hızla genel bir kaygı izledi.”

Bu noktada, İttifak Devletlerinin büyük gücü olan Almanya'nın beklentisinin, İtilaf Devletleri safındaki Fransa'nın beklentisi ile karşılaştırılabilir düzeyde olduğunu belirtmekte fayda görüyoruz. Her iki taraf da savaşın kendi lehlerine kısa sürede sonuçlanacağını düşünmektedir. Ayrıca iki tarafın da zafer için hedeflediği tarih, Sedan Savaşı'nın yıldönümü olan 2 Eylül 1914'tür.

Dr. Doğanay ERYILMAZ

Balakyan, Ermeni Golgothası'nda Berlin'de yaşayan Ermeni gruplarının savaş hakkındaki dűřüncelerinden ve Ermeni faaliyetleri ile ilgili Anadolu'dan ve Kafkasya'dan gelen haberlerden de bahsetmektedir. Balakyan'ın anlattıklarından savaşın başlamasıyla birlikte Anadolu topraklarını da içine alacak bağımsız bir Ermenistan devleti kurmak için fırsat doğduğu dűřüncesiyle Kafkasya'da gönüllü Ermeni hareketinin oluşturulduğunu öğreniyoruz. Ancak Balakyan, bu oluşuma karşı olduğunu da belirtir, çünkü o Ruslara güvenerek hareket etmenin gelecekte Ermenileri çok zor durumda bırakabileceğini düşünmektedir. Eser anlatıcısı sırf bu nedenle, Kafkasya'daki harekete katılmayı değil, "zor durumda olan halkına yardımcı olabilmek amacıyla" İstanbul'a dönmeyi tercih ettiğini belirtir. Beklentisi, Osmanlı Devleti'nin yıkıldığını ve bu topraklar üzerinde bağımsız bir Ermenistan kurulduğunu görmektir. Bu beklentisini kitabın her bölümünde vurgulayan anlatıcı, kendisine neden Berlin'den döndüğünü soran Bařpiskopos Yeđiře Turyan'a "Türk devletinin cenaze töreninde hazır bulunmak için İstanbul'a döndüğünü" söyler. Arkadaşlarını Ruslara güvenme konusunda uyardığını da söyleyen Balakyan, Ermenilerin tutumlarını da kitabına yansıtmıştır:

"Herkes, Rus Devleti'nin Ermeni yanlısı politikasından çok umutlu idi, merhametli Çar sayesinde Türkiye Ermenistanı'nı kurtarmanın mümkün olabileceğine inanıyorlardı, 1878 yılındaki son Rus-Türk savaşını hatırladım (...) Yüzyıllardır umut ettikleri şeyler patlayan volkan gibi alev almış olan her Ermeni, MANTIK kaynaklı herhangi bir sözü dinlemek istemiyordu, diğer yandan intihar anlamına gelen ve yüzyıllardır içinde kükreyen kindar millî duygularının tutsağı olarak, kendisine sunulan çok özel fırsatı kaçırmamak, hızlandırmak isteyen halk, dűřman Türkiye'ye hesap sormak için yoğun özlem duydu..."

İstanbul'a döndükten sonra Ermenilerin davranışlarını ve Türklerin tepkilerini gözlemleyen Balakyan, pek çok Ermeni'nin gönüllü çetelere katılmak üzere Kafkasya'ya gittiğini ve alenen Çarlık Rusya'sına destek verdiklerini söylemektedir. İtilaf

Krikoris Balakyan'ın Anıları: Ermenilerin Golgothası

Devletleri ordusunun Çanakkale Boğazı'na ulaşması Ermeniler tarafından coşkuyla karşılanmakta, birkaç gün içerisinde bu ordunun İstanbul'u ele geçireceği düşünülmektedir. Ermeniler tarafından çeşitli kutlamalar ve propagandaların İttihat ve Terakki Hükümeti'nce engellenmediği de kitapta açıkça belirtilmektedir. Tüm bu anlatılanlar, Birinci Dünya Savaşı başladığında Ermenilerin rahat ve huzurlu yaşantılarına devam ederek, yıkılacağını umdukları Osmanlı Devleti toprakları üzerinde bağımsız bir Ermenistan kurma arzularını açıkça göstermektedir.

Balakyan'ın değindiği konulardan bir diğeri de İttihat ve Terakki Hükümeti'nin Sevk ve İskân Kanunu'nu nasıl karara bağladığıdır. Yazara göre bu plan, 1914 yılı Şubat ayında Berlin'de Alman-Türk Derneği Başkanı olan von der Goltz tarafından ortaya atılmıştı. Söz konusu plan "ordunun cephe gerisini koruma önlem olarak Rus-Türk sınır boyunda yaşayan Hristiyan halkları sınırdan uzaklaştırma, savaş bölgesinden daha uzakta olan Güneye sevk etme" esasına dayanıyordu. Talat Paşa'nın, bu planı Enver Paşa'nın adının arkasına saklanarak yürürlüğe koyduğunu belirten Balakyan, bu bilgileri nereden edindiği konusunda açıklama yapmıyor. Almanya'nın bu planının ve Osmanlı Devleti ile yaptığı ittifakın temelinde sömürgecilik anlayışı olduğunu söyleyen Balakyan, söz konusu planı yıkılmakta olan Osmanlı Devleti'nden pay alabilmek için devletin bünyesinde bulunan Ermeni ve Rumların yok edilmesi gerektiği düşüncesine dayanarak oluşturulduğunu iddia etmektedir.

Yazar, anılarının büyük bir bölümünde Ermenilere yapılan kötü muamelelerden bahsederken, Sevk ve İskân Kanunundan önce milliyetçi Ermenilerin Ruslar tarafından nasıl kışkırtıldığına da değinmektedir. Yazar, Rus komutan Vorontsov-Daşkov'un "*Ermeni Gönüllülerin Kazandığı Türkiye Topraklarının Kendilerinin Olacağı*" sözünün tutulmayacağını bile bile Ermenilerin, Osmanlı ordusuna karşı Rusları desteklediklerini söylemektedir. Bu durum karşısında İttihat ve Terakki Partisi'nin aldığı önlemler çerçevesinde, hükümetin şüpheli gördüğü

Dr. Doğanay ERYILMAZ

Ermeniler 24 Nisan 1915 tarihinde tutuklanır. Esere göre, tutuklananlar arasında anlatıcı Balakyan da vardır.

İstanbul Merkez Cezaevi'nde kaldıkları günün ertesinde geniş güvenlik önlemleriyle bir vapura bindirilerek Haydarpaşa'ya götürüldüklerini ve buradan da trenle Anadolu'ya doğru yola çıktıklarını belirten anlatıcı Ankara yakınlarındaki Sincanky Tren İstasyonu'nda bazılarının isimlerinin okunarak trenden ayrıldığını söyler. Pek çoğunun Ermeni Devrimci Federasyonu ya da Hnaktsutyun Partisi yesi "nl devrimciler" olduğu, Ayaş'a gönderildikleri ve çok azının İstanbul'a geri döndüğü söylenmektedir. Anlatıcının verdiği listede bulunan 62 kişiden 13'ünün sağ kalarak İstanbul'a döndüğü, 10'unun da Ayaş dışındaki bölgelerde öldüğü iddia edilmektedir. ankırı'ya götürülen diğer 69 tutuklu ile ilgili listede ise, bunların 44'ünün sağ kaldığı, 8'inin hastalıklardan öldüğü belirtilirken, diğerlerinin öldürüldüğü söylenmektedir. Ancak bu anlatılanların tanıklığını yapan, anlatıcının kendisi değildir ve bunları nereden ya da kimden öğrendiği konusunda bilgi vermemektedir.

Balakyan, ankırı'ya gönderilen Ermenilerin yaşamlarından bahsederken, bu Őehirde rahatça gezebildiklerini, dinî ayinlerini yapabildiklerini, İstanbul'da bulunanlarla haberleşebildiklerini ve Patrikhanenin gönderdiği para yardımını alabildiklerini kitabın "Sürgünlerin Őehirdeki Yaşamı" başlıklı 10. alt bölümünde açıkça belirtmektedir.

Anlatıcı, 1915 yılının Ağustos ayı başlarında, tutuklanarak İstanbul'dan ankırı'ya getirilen bazı Ermeniler için af emri geldiğini ve İstanbul dışında herhangi bir Şehre yerleşerek ikamet etmelerine izin verildiğini söylenmektedir. Eserde, anlatıcı Balakyan da, istediği Şehre yerleşme özgürlüğüne sahip olanlar arasındadır. Ancak, Osmanlı arşiv belgelerinde kitabın yazarı olan Krikoris Balakyan'ın Ermişe Manastırı'na gönderildiğinin belirtildiğini açıktır. Bu noktada, artık anlatıcı ile yazar arasındaki bağlar kopmakta ve eser, Balakyan'ın gerçek yaşantısından uzaklaşarak kurmaca bir niteliğe bürünmektedir. Dolayısıyla, eserin ilerleyen sayfalarında bahsi geçen Der Zor g de, bu g sırasında

Krikoris Balakyan'ın Anıları: Ermenilerin Golgothası

yaşandığı iddia edilen ve mağdur Ermeni imgesi yaratan tüm diğer ayrıntılar gibi tamamen kurmacadır. Söz konusu ayrıntıların kurmaca olduğu, Osmanlı arşiv belgelerine başvurmadan da, eserin kurgusunun dayandığı çelişkilerden fark edilmektedir. Örneğin, nezaretlerindeki Ermenilerin Kayseri'ye sağ salim ulaştırılmaları konusunda emir almış olan jandarmalara yüklü rüşvetler vermek zorunda kalmaları iddiası ile kitabın birçok bölümünde eklemek satın alacak paralarının bile bulunmadığının belirtilmesi eserdeki çelişkili ifadelerden biridir.

Ayrıca, Osmanlı askerlerinin Ermenileri “ölüm kampı”na götürdükleri iddiası ile bu Ermenilerin geçtikleri yerleşim yerlerinde serbestçe dolaşabildikleri yönünde verilen bilgi bir diğer çelişkidir. Bu durumu gösteren en belirgin örnek, anlatıcının Halep'te gerçekleşen kaçışından önce –yine rüşvet iddiasıyla birlikte- bu kente alışveriş yapmak üzere geçtiğini ve bir Rum lokantasında yemek yediğini anlatmasıdır:

“Bilindiği üzere, rüşvet sayesinde, acılı arkadaşlarımızın istediği alışverişi yapmak üzere jandarma gözetimi olmaksızın şehre tekrar gitmek için istisnai izin elde etmeyi başardım. Bu fırsatla sıcak bir çorba içme isteğiyle, tren istasyonunun karşısındaki bir Rum lokantasına girdim. Ama öğlene daha vakit olduğu için yemek henüz hazırlanmadığından uzun süre beklemek zorunda kaldım.”

Anlatıcının kaçış öyküsü de ilginç veriler sunmaktadır. Kaçışına yardım eden kişi Van Ermenilerinden 52 yaşındaki Hovhannes'tir. Hovhannes, yıllarca İzmit civarında kaçakçılık yapmış, birçok reji müfettişini öldürmüş ve Osmanlı hükûmeti tarafından özel ücretli jandarma olarak işe alınmıştır. Bir devletin, (eserde iddia edilen “Osmanlı Devleti'nin Ermenileri yok etme” planı da göz ardı edilmeden) kaçakçı ve katil olan Hovhannes'i tutuklamak yerine, neden kendisine memur olarak atadığı sorusuna okuyucu cevap bulamamaktadır. Böylece anlatıcı, 2 Nisan 1916 tarihinde trene binip Der Zor'a gitmek üzereyken, umut içerisinde kaçma eylemini gerçekleştirir:

Dr. Doğanay ERYILMAZ

“(…) gerçekten kurtulmak istiyorsam, fiziksel ya da manevi tüm güçlerimi toplayarak kararlı bir adım atmam gerekiyordu. Beş yüz yıl süren korkunç bir tutsaklıkta atalarımızın ve dedelerimizin sabırla beklediği, millî kurtuluşu görmek değil miydi? Ararat’ın sonsuz karla kaplı doruğunda gül rengi şafak, göç eden halkın, çöllerin derinliklerine ve kum tarlalarına kovulmuş çocuklarının uyanışını dirilterek, umut dolu, hayat veren ışınlarını artık saçmaya başlamıştı. Ölüm günleri geçmişti; atalarının ruhlarını hatırlamanın coşkusuyla Ermeniliğin mucizevi yeniden doğuşunu görmek için yaşamak zamanıydı.”

Anlatıcının gerek Çankırı’ya gelene kadar, gerekse yolculuk sırasında olanlarla ilgili okuyucuya aktardıkları ile zalim, barbar, vahşi, yağmacı, beceriksiz bir Türk imgesi oluşturulmaktadır. Bunun yanı sıra çalışkan, özverili ve dürüst Ermeni imgesi göze çarpar.

“Türkler, Ermenileri yüzyıllardır süregelen beceri ve mesleklerinden bir kere kopararak, Ermeni mimarlar ve yaratıcı çalışmalarını olmaksızın, hiçbir şey yapamayacaklarını ilk kez anlamışlardı: Osmanlı hükümetinin direği olan çiftçi, zanaatkâr, tüccar, banker, doktor, eczacı, maliyeci ve sanatçı, mimar ve mühendis ve politikacılar yüzyıllardır Ermeni olmuştu.”

Türk imgesi oluşturulurken anlatılan barbarlık hikâyelerine Balakyan’ın kesinlikle tanık olmadığı, ya başka birini tanık gösterdiği ya da üçüncü bir kişinin tanıklığından Balakyan’a bahsedildiği ve okuyucuya bu şekilde aktarıldığı görülmektedir. Tüm bunlara dayanarak, eserin, içerdiği verilerle olumsuz bir Türk imgesi yaratmaya güdümlendiği sonucuna varıyoruz.

Kaynaklar

BALAKYAN, Krikor, Ermenilerin Golgothası, Çev.: Stephen Ohanian, Belge Yayınları, İstanbul, 2014.

ՊԱԼԱԲՅԱՆ, Գրիգորիս, Հայ Գողգոթան, Հայաստանի հրատարակչություն, Երևան, 1991.

Krikoris Balakyan'ın Anıları: Ermenilerin Golgothası

BOGHOSSIAN, Stephan, La Communauté arménienne de Marseille, Quatre siècles de son histoire, Ed. Harmattan, Paris, 2009.

İZRAİL, Nesim Ovadya, 24 Nisan 1915, İstanbul, Çankırı, Ayaş, Ankara, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

SARINAY, Yusuf, 24 Nisan 1915'te Ne Oldu? Ermeni Sevk ve İskânının Perde Arkası, İdeal Kültür&Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Շահանդուխտ, «Նոր Հրատարակութիւն. Սողոմոն Թեհլիրեան Արդարահատոյցը», 18 Օգոսթոս 2014, <http://www.aztagdaily.com/archives/199340>

TEODİK, 11 Nisan Anıtı, Redaktör: Dora Sakayan, Belge Yayınları, İstanbul, 2010.